

פרדוקס האחידות כאיום על שוויון

סמדר בן אשר*, אלדד שידלובסקי,**

ישראל שורק***

<https://doi.org/10.54301/CJDN8437>

מילות מפתח: תקינה (סטנדרטיזציה), שוויון, צדק פרוצדורלי, צדק חלוקתי

סטנדרטים לכשעצמם אינם חלק מתורה מוסרית למרות היותם מבוססים על ערכים של צדק. האתיקה הדאונטולוגית (המבוססת על עקרונות) שואפת להחלה אוניברסלית ומנומקת של ערכים שתוצאותיה יקדמו סטנדרטים כחלק ממדיניות (Braithwaite, 2002). בהיבט האתיקה המתבטאת בסיוע לקבוצות אוכלוסייה מסוימות, ובהתייחס למגבלות נתונות של משאבי המדינה, הרי כל סיוע בא על חשבון שימושים אלטרנטיביים. כך למשל, הגדלת תשלומי הרווחה יכולה לבוא על חשבון תקציבים מועטים יותר לביטחון, לצבא, לחינוך או לבריאות.

מערכת החינוך בישראל, מעבר לחלוקה למגזרים השונים (למשל: ממלכתי, ממלכתי דתי, חרדי, ערבי והתיישבותי), מתאפיינת בגווייה הרבים ובשונות הרבה בין חלקיה. במאה ה-19 שבה התגבשה מדיניות הלאום והמהפכה התעשייתית נדרשו בתי הספר לחנך לעבודה צייתנית תוך קבלה בלתי מעוררת של סמכות ולוח זמנים, ואילו כיום ניצבים בתי הספר בפני האתגר לחנך לתודעה קוסמופוליטית ולצייד את התלמידים בידע, במיומנויות שיתאמו לסביבה המשתנה תוך פיתוח אישיותם הייחודית (הרפז, 2021). כדי להגיע ליעד זה חייבת מערכת החינוך להיפרד מסטנדרטיזציה שבבסיסה אחידות קריטריונים. יש להתחשב בשונות בצרכים, בדרכי למידה, במוקדי עניין, בנקודות חוזק ותורפה וכן בכישורים ויכולות (Salter, 2019). רק מדיניות המפלחת צרכים אישיים, חברתיים ותרבותיים נותנת ביטוי לשוויון דמוקרטי ומהותי שאינו מתבסס על אחידות טכנית של מנגנוני הביצוע. בהקשר למערכת החינוך, הסטנדרטיזציה מחבלת בהכרה בצרכים השונים של קהילות ותלמידים ומגדילה את הפערים ואי-השוויון בישראל לא רק בזמן הווה אלא היא בעיקר מהווה איום על החברה בישראל בעתיד.

שוויון וסטנדרטיזציה

שוויון הוא ערך אנושי מרכזי בתרבות המערבית, המקושר רעיונית ואינטואיטיבית למושג צדק (אריסטו, 1985). הזכות לשוויון מעוגנת במרכי היסוד של כל מדינה מתוקנת. אפשר לומר כי השוויון, יותר מכל ערך אחר, הוא המכנה המשותף לכל זכויות היסוד של האדם ולכל שאר הערכים שביסוד הדמוקרטיה. כדי לממש את הכמיהה האנושית לשוויון, התפתחו, באופן פורמלי ובלתי פורמלי כאחד, מודלים ששאפו לתרגם את הפרקטיקות של השוויון (Frankfurt, 1997).

מכיוון שבלתי אפשרי להגיע לשוויון מלא בין האנשים, בין השאר בגלל נקודת מוצא שונה, הבדלים בכישורים בין בני אדם, בהשכלה, בתחומי הלימוד, בתגמול שונה עבור מיומנויות ובמשתנים נוספים, יש לבחון אותו בכל תחום בנפרד. דוגמה לצמצום אי-שוויון היא פתיחת המכללות בשנות התשעים של

תקינה היא אחידות בקריטריונים (סטנדרטיזציה), מנגנון שנועד לתת לאזרחי המדינה מעמד שווה של זכויות וחובות מול המוסדות. אולם, כאשר אחידות זו מתעלמת מהבדלים מהותיים בין קבוצות ובודדים היא עלולה להגביר את אי-השוויון, לפגוע בעקרון הצדק וליצור אפליה גלויה או סמויה. נטען ונדגים כיצד סטנדרטים שאינם רגישי תרבות יוצרים עיוותים הפוגעים בצדק החלוקתי ומונעים מקבוצות ייחודיות, בדרך כלל שוליות ומודרות, לקבל את התגמולים ואת המשאבים המגיעים להן.

תקינה (סטנדרטיזציה) היא אחדות קריטריונים הבאה לידי ביטוי באמצעות מפרט או שיטה מקובלים, ואף במקרים מסוימים מחייבים, ליישום בתחום מסוים (Higgins, & Hallström, 2007). היא מנגנון יוצר אחידות בקריטריונים בהקשרים של התנהלות אזרחית של המדינה עם תושביה. לכאורה נועדה אחידות זאת לבטא את מעמדם השווה של אזרחי המדינה מול המוסדות ולתת ביטוי לאחד מערכי היסוד של חברה דמוקרטית וצודקת. ואולם בדרך זו מתקיימת למעשה התעלמות מהבדלים חשובים ומהותיים בין קבוצות ובודדים. יישומה של מדיניות מונחית סטנדרטיזציה לא רק שאינה מבטיחה שוויון אלא עלולה לחבל בו ולפגוע בעקרון הצדק משום שבפועל נוצרת אפליה גלויה או סמויה, מודעת או לא מודעת, המתעלמת מהבדלים בין אנשים וקבוצות.

* פרופ' סמדר בן אשר, פסיכולוגית חוקרת מצבי לחץ ומשבר אישיים וחברתיים בעיקר בקרב קבוצות מוחלשות ומודרות בישראל. מרצה בתוכניות יעוץ חינוכי במוסדות להשכלה גבוהה: מכללת אחוה, אוניברסיטת בן גוריון ומכללת שאנן. חברת סגל מרכז מנדל בנגב.

** ד"ר אלדד שידלובסקי מרצה בחוג לכלכלה באוניברסיטת בר אילן. לשעבר כיהן כראש אגף כלכלה ומחקר במשרד האוצר.

*** ישראל שורק, פילוסוף. לימד פילוסופיה של החינוך באוניברסיטה העברית בירושלים ובסמינר הקיבוצים. הקים את פורום "במחשבה תחילה" במכון לפילוסופיה ולחקר הפרקטיקה ועמד בראשו. ייסד וערך את כתב העת "אפורמלי" וכן ערך את כתב העת "הד החינוך". חבר סגל ומנהל תוכניות במרכז מנדל בנגב ומרצה בבית הספר למנהיגות חינוכית בירושלים.

לבחון את התמונה בשלמותה, וגם אם ממצא זה נכון, ברור כי חלוקת סכום המענק לאלה שנפגעו בפועל היה ממצמם את האי־שוויון משום שעבור משפחות העצמאים והמובטלים אין בכוחה של קצבה מזערית לתת מענה הולם למצוקתם הכלכלית, ובה בעת עבור משפחות מבוססות אין בכוחו של מענק אוניברסלי בסדר גודל כזה להגביר את צריכתן ולהניע את גלגלי הכלכלה. לעומת זאת, מענק בסכום גבוה יותר לאלה הזקוקים לו היה מגדיל את התצרוכת ומצמצם את אי־השוויון בהשוואה למענק אוניברסלי, ובאופן זה היה תורם יותר לעידוד הצמיחה. יוצא אפוא כי סטנדרטיזציה בתפאורה של דאגה לכול פוגעת בסופו של דבר בשוויון ובערך החברתי שהחברה מעניקה לו (מילמן, 2020).

ב. חלוקת החיסונים למיגור מגפת הקורונה: כאשר הובא החיסון לארץ נדרשו קובעי המדיניות לקבוע מי יזכה בחיסון ומה יהיה סדר המחוסנים. סדרי העדיפויות נקבעו לפי קריטריונים של גיל, מידת הסיכון מן המחלה, הצורך התפקודי בחיסון כמו צוותי רפואה ובהמשך גם עובדי מערכת החינוך. במקרה זה הסטנדרטים הם תנאי הכרחי למתן החיסון בדרך שתיראה לנו "צודקת", וכל חלוקה אחרת (למשל שבעלי האמצעים יחוסנו לפני חסרי האמצעים הכלכליים) היא בבחינת הגדלת האי־שוויון. אולם, האם הצבת הסטנדרטים אומנם מאפשרת לצדק החברתי להתקיים? כך למשל התברר מייד לאחר התחלת מבצע החיסון כי החברה הבדואית נוטה להימנע מהחיסון ומסכנת את עצמה בהגדלת אחוז ההדבקה בקרבה. משמעות ההימנעות מחיסונים עלולה להיות עלייה דרמטית בתמותה מהמחלה. המנהיגות השבטית המסורתית התקשתה להוביל את הדרישה לחיסון כמציל חיים בשל מחסומי אמון וידע. באותו הזמן שהו ביישובי הנגב כמה מאות סטודנטים לרפואה שהפסיקו את לימודי הרפואה בחו"ל וחזרו ארצה עד לסיום המגפה. צעירים אלה, בהיותם מודעים לסכנות המגפה ולסיכויי החיסון להביא לסיום התפשטות הנגיף יכלו לשמש דוגמה אישית לכלל התושבים בעיירות ובכפרים הבדואים לו אפשרה המדינה שינוי סדר קבלת החיסון. לו שונה סדר העדיפות בקבוצת אוכלוסייה זו והצעירים היו מגיעים לחיסון לפני האוכלוסייה המבוגרת, יכלו הסטודנטים לרפואה להיות מובילי השינוי דרך דוגמה אישית ועידוד הסביבה הקרובה להם ללכת בדרכם ובכך ליצור אפקט השפעה על כלל התושבים הבדואים.

ג. לימודים מרחוק במערכת החינוך בתקופת מגפת הקורונה: מגפת הקורונה חייבה מעבר מידי של מערכת החינוך ללימודים מרחוק באמצעות מערכת מקוונת המחייבת את התלמידים באמצעים טכנולוגיים של מחשבים ביתיים. החלטות הממשלה בתחום החינוך התעלמו מהפערים הקיימים בין יהודים לערבים בפרט, במיוחד היעדר מחשבים (המצויים היום כמעט בכל הבתים באוכלוסייה היהודית).

המאה שעברה. היא אפשרה לאוכלוסייה באזורים פריפריאליים כמו תושבי הנגב המערבי (מכללת ספיר) והגליל העליון (מכללת תל חי) שקודם לכן התקשו להגיע למוסדות להשכלה אקדמית לרכוש השכלה גבוהה באזור מגוריהם. יצירת שוויון הזדמנויות מחייבת הקצאת מקורות גדולה יותר לשכבות הפחות מבוססות מכיוון שנקודת המוצא שלהן נחותה יותר. יש לציין כי על אף נזקי האי־שוויון והצורך לצמצמו, רמה מסוימת של אי־שוויון נחוצה כדי ליצור תמריץ ללמוד ולהתאמץ.

סטנדרטים הם עזרי ניווט הכרחיים בדרכנו אל הצדק (Follesdal, 2017): זה ייעודם. הסטנדרטים עלולים להיות חפים מהקשר אישי, מסיפור או מהתייחסות פריטיקולרית. חיוניותם של סטנדרטים לחיים אנושיים היא בהיותם קריטריונים אחידים במקום שנדרשת חלוקת משאבים משותפים, כלומר הם אדישים להבדלים חברתיים, מבניים, אישיותיים ואחרים, ולפיכך הם מפלסים דרך כמעט אינטואיטיבית למימוש פרקטיקות של צדק חלוקתי (*distributive justice*) (שידלובסקי, 2017; זעירא, 2018).

מקרי בוחן כדוגמה לאחידות המאיימת על שוויון

בחלק זה נציג שלושה מקרי בוחן שבהם השמירה על אחידות פגעה בזכות השוויון של קבוצות חברתיות שונות בישראל. שניים מתוך מקרי הבוחן מאירים באופן מיוחד על אוכלוסיית החברה הערבית-בדואית בנגב.

א. חלוקת המענקים הכספיים לכל אזרחי המדינה: עם פרוץ הקורונה (אפריל-מאי 2020) נערכה חלוקת מענקים לכל אזרחי המדינה. חלק מהאוכלוסייה מקבלי הקצבאות, עובדי מדינה, משרתים בצבא ומגזרי עובדים נוספים לא נפגעו כלל, ואילו קבוצות עובדים אחרות כמו אנשי תעשיית האומנות והבידור, עצמאיים, מסעדים ובעלי עסקים קטנים נשארו ללא פרנסה לאורך תקופה ארוכה. במקרה זה הופעלה סטנדרטיזציה כפעולה מנהלית המפשטת את המערכת הברוקרטית, מוזילה עלויות ויכולה להפחית עיוותים כלכליים ולקדם שוויון. ואולם המחיר שלה היה פגיעה בקבוצות מסוימות באוכלוסייה שהמענק האחיד לא תאם את צרכיה ולא נתן להם מענה הולם. כך למשל הופסק מפעל ההזנה שסיפק לילדים ממשפחות עניות ארוחה חמה ומזינה אחת ביום כשילדים אלו נשארו ללא מענה קיומי לצורך בסיסי של מזון. קובעי המדיניות אמורים אפוא למצוא את האיזון האופטימלי בין המורכבות והעלות מצד אחד ובין הצורך לבצע התאמה ייחודית. חוקרים מהמוסד לביטוח לאומי (אנדבלד ואחרים, 2020) טענו כי בזכות המענקים האוניברסליים שניתנו לכלל האוכלוסייה מבלי לבדוק מי ממקבליהם נפגע ממשבר הקורונה, לא גדלו הפערים החברתיים, ומדד ג'יני הבוחן אי־שוויון נשאר יציב (לדין במדד הג'יני ראה פרק 8 בספרו של זעירא, 2018). אך אנו סבורים שאין די במדד זה כדי

הסיפור המקובל הוא שהאדם הוא שאחראי לגורלו, תהיה נטייה פחותה לסייע לאנשים במצוקה.

פרדוקס השוויון מזכיר לנו שאיננו רשאים להתייחס באופן דומה לאלו שאינם ממוקמים בחברה באופן דומה, וכי כדי לבנות צדק חברתי יש להידרש להקשר החברתי והתרבותי שבו אנו נמצאים. התבוננות מנקודת המבט של פרדוקס השוויון מאפשרת לנו להטיל ספק בכללים אחידים של סטנדרטיזציה היוצרים למעשה אפליה בחסות החוק ולבקר אותם. כדי לממש זכויות שוות באופן צודק לא ניתן אפוא להתייחס לקבוצות שונות כאילו היו שוות, אלא יש להבחין בקיומן של זהויות שונות ובהשלכות הנגזרות משונות זו. סיפורו של אדם אינו מתמצה בהשתייכותו הפרמלית לקהילה נתונה אלא במרחב ההקשרים שבו נטועה שייכות זו. התעלמות ממרחב ההקשרים הזה כמוה כהתעלמות מקיומו ומייחודיותו של האדם (Mir-Hosseini et al., 2011).

כדי למנוע פגיעה ואפליה מסוג זה אפשר ליישם שלל דרכים לבחינת יכולתן של קבוצות שונות לממש זכויות שניתנו להן כאזרחי המדינה, והזכות לבריאות וחינוך הן מהמרכזיות שבהן.

אם נתבונן בסוגיה זו בהיבט האתי שלה נראה כי האתיקה, בבואה להיות מצפן מנחה מדיניות, הלכה למעשה, חייבת להתחשב במגבלות הכלכליות החברתיות והתרבותיות, שאם לא כן דינה להישאר במישור התיאורטי בלבד. לפי הפילוסוף עמנואל לוינס (1906-1995), לאדם מחויבות להיענות למצוקתו של האחר (לוינס, 2007). לוינס לא דן באופן ישיר במושגים של צדק חלוקתי, אלא באחריות של האדם במפגש עם זולתו לסייע לאחר במצוקתו. לפיכך, האתיקה הלוינסית גם אם היא אינה משתמשת באופן ישיר במושג של צדק חלוקתי, יש לה משמעות עקיפה של צדק חלוקתי. אולם, כיוון שכל חברה מכילה "אחרים" רבים, יש צורך לקבוע סטנדרטים שהם במקרים רבים שרירותיים. כך למשל הגדרת קו העוני כמחצית ההכנסה החצינית בהתאם למספר הנפשות היא הגדרה שרירותית. אף על פי שהגדרה זו מקשרת עוני עם אי-שוויון, אפשר היה לקבוע סטנדרט אחר, למשל שישים אחוז מההכנסה החצינית או מדדי עוני אבסולוטיים כמו מחירו של סל מצרים שאם הפרט אינו יכול לרכוש, הוא יוגדר עני (שידלובסקי, 2017). ראוי להדגיש כי אף שסטנדרט כזה או אחר הוא הכרחי לגיבושה של מדיניות כלשהי, תוכני הסטנדרטים הם לעולם תלויי הנמקה והצדקה המותאמים להקשר.

כבר כיום מתחילה מערכת החינוך לפתח מסלולי לימוד של מקצועות עתירי ידע, אומנות, חקר ולימוד האקולוגיה או תוכניות המפתחות חשיבה ביקורתית בתחומים שונים, כגון משפטים, מדעי החברה, הפילוסופיה ואפילו ההיסטוריה - הנבחנת במבט חדש ורענן. במצב זה כל דרישה לאחידות בבחינות המיצב או בבחינות הבגרות נראית מופרכת ובלתי ישימה ביסודה וגם

מתברר כי לתשעים אחוזים מהתלמידים הבדואים אין בכלל גישה למערכת הלימוד מרחוק (עדות בוועדת החינוך של הכנסת 10.11.2020). לפי נתוני נייר העמדה של ועדת המעקב לענייני חינוך בחברה הערבית (גאפר, 2020) ביישובים מסוימים, במיוחד בכפרים הלא מוכרים בנגב, לא מתקיימת כלל הלימוד מרחוק עקב היעדר תשתיות. חלק מהלימוד מרחוק מתבצע דרך הוואטסאפ של ההורים ונשלחים אליהם דפי עבודה שצריך להדפיס אותם. אך בהיעדר מדפסות וציוד מתאים, לא ניתן לבצע את המשימות שנשלחו מבתי ספר. תלמידים בגנים ובבתי ספר יסודיים צריכים את עזרת ההורים בתהליך הלימוד מרחוק ובחלק גדול מהמקרים אין להורים היכולת לעזור לילדים בין היתר משום שלא קיבלו הכשרה והדרכה בעניין. עמותות חברתיות שונות הפועלות בחברה האזרחית בנגב פעלו כדי לגייס כספים שיאפשרו גיוס סטודנטים בדואים הגרים בישובים אלה להוראה בקבוצות קטנות. לו יכלה המדינה באמצעות הרשויות המקומיות לפעול להעברת כספים ייחודיים למערכת החינוך האלטרנטיבית ניתן היה לתת מענה מותאם, ולו גם חלקי לילדים הבדואים שהלימוד מרחוק, כפי שהתקיימה במערכת החינוך הכללית, השאירה אותם ללא הזכות השוויונית להשכלה השמורה לכל אזרחי המדינה.

דיון וסיכום

בקביעת סטנדרטים שוויוניים לחלוקת ההטבות ישנה חתירה לצדק פרוצדורלי (*procedural justice*), שלכאורה מבטא הוגנות. הביטוי הוגנות (*fairness*) מתקשר עם כללי מוסר ובהחלט קשור לשוויון בהזדמנויות, אולם זו אינה נותנת ביטוי לצרכים ייחודיים. על פי גישה זו, כדי להבטיח שהמשאבים יחולקו באופן הוגן, נבנים מדדים מקובלים - סטנדרטים אחידים - המשמשים אמצעי יחיד לחלוקת טובין, והקריטריונים לחלוקת המשאבים נתפסים כעיוורים להבדלי מעמד, עדה, סטטוס סוציו-אקונומי וכיוצא בזה. אנו מנסים להראות כי העובדה שהסטנדרטים אינם רגישי תרבות מביאה לידי כך שהם יוצרים עיוותים הפוגעים בצדק החלוקתי, משום שבפועל עקב נסיבות תרבותיות ומגבלות חברתיות נמנע מקבוצות ייחודיות, בדרך כלל שוליות ומודרות, לקבל את התגמולים ואת המשאבים המגיעים להן (ונריב, 2008). צדק חלוקתי משמעו לא רק שהמשאבים מחולקים באופן שווה או הוגן, אלא על החלוקה לשקף גם **ממד תודעתי** שהוא תלוי תרבות: שותפות בקהילה אינה עניין טכני בלבד שצרכנים או לקוחות חולקים משאבים, אלא היא מבוססת על "סיפור משותף" או על תודעת שותפות גורל (מקינטאיר, 2006). יש סיכוי רב שהדרג הפוליטי בחברה הומוגנית שבה אנשים מסכימים ל"סיפור המשותף" יגבש מדיניות מוסכמת על רוב האוכלוסייה. למשל בחברה שבה מאמינים יותר באקראיות תהיה נטייה גדולה יותר לעזור לאנשים במצוקה. לעומת זאת אם

זעירא, י' (2018). **כלכלת ישראל**. ספרי עליית גג, ספרי חמד, ידיעות ספרים.

לוינס, ע' (2007). **כוליות ואינסופיות, בתוך ז' הנסל (עורך), חירות קשה: מסות על היהדות** (תרגום: ע' בסוק) (עמ' 172-178). רסלינג.

מילמן, ע' (18.7.2020). **72 כלכלנים בכירים נגד המענק של נתניהו: לא דרך יעילה להניע את המשק**, כלכליסט. <https://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3840313,00.html>

מקינטאיי, א' (2006). **מעבר למידה הטובה** (תרגום: י' לויין). שלם.

שידלובסקי, א' (2017). **נספח עוני כלכלי**. קולות: עוני חדש בישראל (עמ' 255-282). אוניברסיטת חיפה ופרדס.

Braithwaite, J. (2002). Setting standards for restorative justice. *British Journal of Criminology*, 42(3), 563-577. <https://doi.org/10.1093/bjc/42.3.563>

Follesdal, A. (2017). Exporting the margin of appreciation: Lessons for the Inter-American Court of Human Rights. *International journal of constitutional law*, 15(2), 359-371. <https://doi.org/10.1093/icon/mox019>

Higgins, W., & Hallström, K. T. (2007). *Standardization, globalization and rationalities of government*. *Organization*, 14(5), 685-704. <https://doi.org/10.1177/1350508407080309>

Mir-Hosseini, Ziba, Vogt, Kari, Larsen, Lena, and Christian Moe (eds.), 2011. *Gender and Equality in Muslim Family Law: Justice and Ethics in the Islamic Legal Tradition*. IB Tauris.

Salter, L. A. (2019). Editorial Representations of the National Standards Education Policy: Populism, the journalistic identity and the citizen-consumer. *Journalism Studies*, 20(7), 1050-1067. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2018.1481349>

חלוקת המשאבים צריכה להיעשות בדרישה לשוויון שאינו כופה סטנדרטים אחידים.

אחד ממנהגיהם האכזריים של אנשי סדום (בראשית י"ח) היה להלין אורח שהגיע לעיר על מיטה שנועדה לאורחים; אם הייתה המיטה קצרה מכפי מידותיו של האורח, היו מקצצים את רגליו, ואם היו מידות גופו קטנות מן המיטה, היו מותחים בכוח את איבריו עד שיתאימו אליה. הסיפור, ברוטלי ואלים כדרך של מיתולוגיות, ממחיש כיצד דרישה - עד אבסורדום- לגובה אחיד של כל אורחי העיר אינה רק מנגנון להפעלת כוח כלפיהם, אלא היא עצמה ביטוי של כוח שרירותי, באצטלה של לגיטימציה חוקית ונאותות מוסרית פרדוקסלית.

האתיקה (תורת המוסר) משיבה למעשה על השאלה הגדולה: מהו הטוב הנוגע למעשיהם (או למחדליהם) של בני האדם. לפיכך היא מתייחסת בהכרח לבני האדם הפועלים במציאות. מתוך כך ומשום שהאתיקה מכוונת לקדם את הטוב, עליה להתחשב בכל מגבלה רלוונטית ובמכלול הנחות הנוגעות לתנאי חייהם של בני אדם (למשל שבני אדם אינם חיים לנצח, שהמוות הוא אירוע בלתי הפיך ובלתי רצוי במרבית ההקשרים). איננו טוענים שהאתיקה צריכה להתחשב רק במגבלות כלכליות, אלא שצדק חלוקתי בהקשרו הכלכלי - מגבלת המחסור היא הרלוונטית ביותר.

לסיכום, סטנדרטים הם תנאי הכרחי לכל מדיניות בעלת משמעות: פוליטית, חברתית ותרבותית ואולם סטנדרטים אינם יכולים להיות חזות הכול בשאלות של צדק, הוגנות (*fairness*) ושוויון. הם אינם יכולים להכיל שונות תרבותית, קבוצות שוליים, הקשרי חיים ייחודיים ומצבים אנושיים מורכבים. ישנם מצבי עניינים שבהם עלינו לחרוג מן הסטנדרטים אל ההתבוננות הרגישה ומכוונת ההקשר. גישתנו אינה חותרת תחת קיומם של סטנדרטים בהקשרי מדיניות רבים, אלא טוענת כי יש לאפשר להם להיות אנושיים והוגנים ולפיכך גם ישימים לאורך זמן.

המקורות

אנדבלד, מ', הלר, א', ולהב כ' (מאי 2020). הרחבת דמי האבטלה והמענקים האוניברסליים מצמצמים במידה ניכרת את העוני ואי השוויון. **מחקרים לדיון**, 133. המוסד לביטוח לאומי.

אריסטו (1985). **אתיקה: מהדורת ניקומאכוס** (תרגום: י"ג ליבס). שוקן.

גאפר, פ' (2020). **התמודדות החברה הערבית עם משבר הקורונה**. וועדת המעקב העליונה.

הרפז, י' (1.1.2021). העולם השתנה, למה הילדים צרכים להמשיך לסבול? **מוסף הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/magazine/premium.HIGHLIGHT-MAGAZINE-1.9413099>

וינריב, א' (2008). **בעיות בפילוסופיה של המוסר, כך א**. האוניברסיטה הפתוחה.